

Türk Eğitim Tarihi Açısından Hasan Ali Yücel'in Döneminde Yapılan I. ve II. Milli Eğitim Şûraları ve Hasan Ali Yücel'in Şûraların Oluşumuna ve Alınan Kararların Uygulamalarına Katkısı

Sait DİNÇ*

Özet

Cumhuriyet Eğitim Tarihimizin çok önemli bir temel taşı olan ve Cumhuriyet Döneminde en uzun süre ve etkin olarak Milli Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Ali YÜCEL'İN döneminde yapılan I. ve II. Milli Eğitim Şûraları ve bu şûraların uygulamaları değerlendirilecektir. Ayrıca I. ve II. Milli Eğitim Şûralarının yapılması sürecinde, alınan kararlar ve bu kararların uygulamalarında dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel'in katkısı değerlendirmeye çalışılacaktır.

Abstract

History of Education is an important cornerstone of Republican and Republican period as the Ministry of Education engaged in a long time and active in the period of Hasan Ali Yücel I. and II. National Education Councils and the applications of the councils will be evaluated. Also I. and II. National Education Councils done in the process of decisions taken, decisions and practices in this period will be studied to assess the contribution of the National Education Minister Hasan Ali Yücel.

Keywords: Hasan Ali Yücel, National Education Concils, Educational Applications, Education Modernization, Education Policy

Giriş

Eğitim ve öğretim, insan ve toplum hayatının en önemli aşamalarından biri, toplumun geleceğini şekillendiren en önemli unsur ve modern devletlerin siyasi, iktisadi ve sosyal gelişmesini sağlayacak itici güçüdür. Modern devletler geleceklerini yönlendirmek için eğitim ve öğretim kurumlarını düzenleme, ilkelerini belirleme, kontrol altına alma ve planlama zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bir modern devlet olmanın gereği olarak eğitim ve öğretimi anayasasında da ifade ederek kamu görevi olarak üstlenmiştir. Osmanlı Eğitim Sisteminin olumsuzluklarını devralan Cumhuriyetin yöneticileri ve eğitimcileri geçmişteki tecrübelerin ışığında eğitim ve öğretim kurumlarının mutlaka düzenlenmesi gereğini kavramışlardır.

Eğitimin temel ilkeleri olarak çağdaş, mesleki, milli, merkeziyetçi ve laik bir eğitimi kabul etmişlerdir. Eğitimin uygulamalarını da Milli Eğitim Bakanlığına bırakmışlardır. Milli Eğitim Bakanlığı cumhuriyetin kuruluşundan itibaren eğitimle ilgili önemli sorunlarla karşılaşmış, bu sorunları çözmek amacıyla kendi kurumu içinde önemli teşkilatlar oluşturmuştur.

Bu teşkilatların içinde en önemlilerinden birisi de Milli Eğitimin planlanması, program, müfredat ve periyodik hedeflerin belirlendiği siyasi otoritenin dışında eğitimcilerin katıldığı, fikir ve düşüncelerinin ifade edildiğini Milli Eğitim Bakanlığının danışma organı

---

* Sait DİNÇ, Çukurova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi

olan Milli Eğitim Şûrasıdır. 22 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı ve Maarif Vekâleti ve Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanununun 3, 4, 5 ve 6. Maddeleri ile hukuki statüsüne kavuşan ve Milli Eğitim Merkez Teşkilatının daimi bir kurumu haline gelen Milli Eğitim Şûrası(dönemsel adıyla Maarif Şûrası) eğitim tarihimizde önemli gelişmelere imza atmıştır. Günümüze kadar on sekiz kez toplanmış olan Milli Eğitim Şûrasının ilgili kanun gereğince önceden belirlenen gündemlerle toplanması, bu süre içinde eğer yeni bir gündem maddesi oluşursa bunun da şûranın gündemine eklenmesiyle toplantısını belirlenen tarihte yapması gerekmektedir. Milli Eğitim Şura toplantılarının başkanı Milli Eğitim Bakanıdır.

Milli Eğitim Şûrası kanunda belirtilen konumu gereğince bir danışma ve bir planlama kurumu özelliğini taşımaktadır. Komisyonda hazırlanan raporlar ve öneriler genel kurulda onaylanır veya değiştirilir. Onaylanan kararlar Şûra kararı olarak Milli Eğitim Bakanlığına tavsiye mahiyetinde iletilir. Milli Eğitim Bakanlığı alınan kararları uygular ya da hükümete öneri olarak sunar. Bu açıdan Milli Eğitim Şurasında alınan kararların uygulamaları bakanlığın gayreti ve hükümetlerin konuya yaklaşımı oranında gerçekleşmektedir. Hasan Ali Yücelin ilk bakanı olarak başkanlığını yaptığı şûra olan ve 1939 yılında ilk kez yapılan I. Milli Eğitim Şûrası, eğitim ve öğretim tarihimizde ilk olması itibariyle önemli bir yer tutar.

Bu şûranın toplanmasından önce MEB'nin bu ihtiyacı Heyet-i İlmiye Toplantıları veya Bakanlığın ilgili kurumlarının yaptıkları planlama toplantıları ile bu döneme kadar giderilmiştir. Ancak bu toplantı ve faaliyetlerde Milli Eğitim Şûrası kadar geniş katılım ve temsil olamamıştır.

Türkiye Cumhuriyetini kurucusu, Cumhuriyetin Başöğretmeni, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra Cumhuriyet Tarihimizde İsmet İnönü dönemi başlamış ve İnönü 1950 yılına kadar Cumhurbaşkanı olarak Devlet Başkanlığı yapmıştır. İnönü "Milli Şef" olarak yönetime geçtikten sonra Milli Eğitim Bakanı olan Saffet Arıkan'ın Tansiyon düşüklüğü ve şiddetli sürmenaj rahatsızlığı dolayısıyla istifasından sonra 28. 12. 1938 tarihinde kendisine yakınlığıyla bilinen Hasan Ali Yücel'i getirmiştir.

Hasan Ali Yücel, I. ve II. Milli Eğitim Şûralarının toplanması sırasında Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmış ve dönemin eğitim ve öğretim faaliyetlerine damgasını vurmuştur. Eğitimci kökenli olması itibarı ile birçok eğitim ve öğretim sorununu dönemsel olarak başarılı olarak çözen, bundan eğitim ve öğretime katkıları yüksek olan bir bakan olarak tarihe geçmiştir. Kendi dönemindeki hükümetlerle ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile uyumlu olarak çalışması sayesinde icraatlarında başarılı olmasını sağlamıştır. Hasan Ali Yücel aynı zamanda hem kendi döneminde hem de daha sonraları yaptıkları icraatlarla en çok eleştirilen bakan olarak ta eğitim ve siyasi tarihimize geçmiştir.

Özellikle Köy Enstitülerinin kuruluş ve faaliyetleri eleştirilen ve gündemden düşmeyen temel konu olmuştur. Zamanımızda bile birçok siyasal tartışma ve karşıtlıkların temel konularından birisinin bu konu olması Bakan Hasan Ali Yücel'e haklı bir ün kazandırmıştır. Yedi yıl, yedi ay dokuz gün gibi uzun bir süre ve kesintisiz bakanlık yapmıştır. Çok partili siyasal sisteme geçişten sonrada özellikle Demokrat Partinin CHP'ye yöneltilen şiddetli eleştirilenleri nedeniyle CHP sosyal ve ekonomik politikalarında değişiklik yapma gereği duymuş ve eleştirileri noktalarından biri haline gelen bakan Hasan Ali Yücel kabine değişikliği sırasında görevinden alınmıştır(05. 08. 1946).

1 – Hasan Ali Yücel ve I. Milli Eğitim Şûrası(17 – 29 Temmuz 1939)

I. ve II. Milli Eğitim Şûralarının tüm süreçlerinde ve her aşamasında en önemli katkının dönemin Milli Eğitim Bakanı olan dönemselle tanımlamasıyla Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'e ait olmalıdır. Ayrıca I. Milli Eğitim Şûrası aynı zamanda 2287 sayılı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı Kanununun çıkmasından sonra ilk toplanan şûra olması açısından da diğer şûralara yapılaş ve içerik belirleme açısından öncülük etmiştir. Bakanlık görevine geldikten sonra ilk işlerinden biriside bu şûranın toplanması için çalışma başlatılmasını istemesi olmuştur. Maarif Şûrasının üç yılda bir toplanması gerekirken ilk toplantı 17 – 29 Temmuz 1939 tarihlerinde yapıldı. Maarif Şûrasının gecikmesinin sebebini Hasan Ali Yücel I. Maarif Şûrası açılış konuşmasında; *“1933'ten sonra Milli Eğitimin İhtisas sahasının genişlediği planlamanın da ilgili bölümde yapıldığı için bu zamana kadar gecikmiş olduğunu”* ifade etmiştir(MEB,1991: 3 – 6).

I. Maarif Şûrası, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde yapılmış, davetler kanun gereğince daha önceden katılacak üyelere gönderilmiştir. Şûraya 52 asil 86 danışman üye olmak üzere 138 üye katılmıştır. İlgili kanuna göre şûrada rey sahibi olanlar asil üyelerdir, diğer üyeler ihtisas olanlarında danışman olarak görev almışlardır. Şûranın gündemleri Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından önceden tespit edilmiştir. Şûra gündem maddeleri şu şekilde belirlenmiştir(Dinç,1999:26);

- 1- Cumhuriyet Maarifinin Plan ve Esasları
- 2- Muhtelif Öğretim Derecelerindeki Müesseselere Ait Talimatnamelerin Tetkiki
- 3- Bütün Müfredat Programlarının Tetkiki
- 4- Şûra üyelerinin Teklif ve Dilekleri

I. Milli Eğitim Şûrası 17 Temmuz 1939'da Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde toplandı ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in açılış konuşmasıyla çalışmalarına başladı. Maarif Şûrası belirlenen program doğrultusunda kendi içlerinde de tali komisyonlar kurulmak üzere; Plan komisyonu, İlköğretim Komisyonu, Ortaöğretim Komisyonu, Teknik Öğretim Komisyonu, Yüksek Öğretim Komisyonu, Neşriyat Komisyonu, Beden Terbiyesi Komisyonu ve Dilekler Komisyonu adlarıyla 8 esas komisyon oluşturulmuştur.

Yoğun bir gündem ve programla başlayan I. Milli Eğitim Şûrası Bakan Hasan Ali Yücel'in açılış konuşmasıyla başladı. 1960 yılına kadar yapılan ilk altı Şûra da Milli Eğitim Bakanı olarak en uzun konuşmayı da 1 saat 12 dakika olarak Hasan Ali Yücel'in yapmıştır. Yücel açılış konuşması değerlendirildiğinde dönemin eğitim ve öğretimin temel sorunlarına hem içerik olarak hem de planlama olarak hâkim, ayrıca dönemin CHP Hükümetinin eğitim ve öğretim için belirlenen Hükümet programına da uygun bir tavır sergileyeceğinin mesajlarını da vermiştir. Hasan Ali Yücel'in açılış konuşmasında şûranın önemi, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretimdeki meseleler ve şûradan çıkacak kararların bakanlık ve hükümet tarafından mutlaka icra edileceğini ifade etmiştir(Dinç,1999: 27).

Bakan aynı konuşmasında köy enstitüleri ve öğretmen yetiştirilmesinin, köye yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerinin hızlandırılacağıın işaretlerini vermiş ve gelecekte hem eğitim öğretim politikasını hem de siyasetçilerin iç politikadaki temel konularından biri olacak olan Köy Eğitimi ve Köy Enstitülerinin temel yapısı hakkında da hem kendi bakanlığının hem de şahsi planlarını açıklamış olması da dikkat çekmektedir(MEB,1991:6 – 10);

“ Arkadaşlar,

İlk Öğretimin köylere girmesi yolunda ilk yapılacak iş, realiteyi olduğu gibi görmek, onun apaçık gösterdiği vaziyetten ümitsizliğe düşmeksizin icap eden tedbirleri almak ve tatbik etmektir. Köy Hayatının kendine mahsus şartlarını göz önünde bulundurmadan köyde eğitim işini şehir hayatına kıyas ederek tanzim etmenin sakatlığını, tecrübe bize fili surette göstermiştir.

Köy öğretmenini; köyde doğmuş, büyümüş, köy hayat şartlarını yakından duymuş gençler arasından seçip köy hayat şartlarının canlı olarak yaşadığı öğretmen okullarında yetiştirmeyi prensip olarak ele almış bulunuyoruz. Bu prensibe göre iki seneden beri muhterem selefim Saffet Arıkan'ın himmetiyle kurmuş olduğumuz köy öğretmen okulları, köy öğretmenliği davasını en iyi surette epeyce mesafe kat etmiş bulunmaktadır. Bu öğretmen okullarından yetişecek öğretmenleriz, köy bünyesinde asırlardan beri ibram ettiği halde ancak Cumhuriyet devrinde zaruretini duyurduğu kalkınma hareketinin yorulmaz ve idealist yapıcıları olacaktır.”(MEB,1991:7)

Açılıştan sonra 8 komisyon 18, 19, 20, 21 Temmuz 1939 tarihlerinde kendilerine verilen konular hakkında komisyon çalışmaları yaparak raporlar hazırlamışlardır. Tüm komisyonların çalışmaları sonrasında hazırlanan raporlar sırasıyla 22 Temmuz 1939 tarihinden 29 Temmuz 1939 tarihine kadar genel kurulda okunmuş, genel kurulda ilgili komisyonun raporlarına itirazlar, destek veya muhalif konuşmalar yapılmış, eklemeler veya çıkarmalar ile ilgili önerelerde verilmiştir. Sonuç olarak ta Plan Komisyonu Şuranın bütünü ve raporların içeriklerine uygun olarak “*Türkiye’de Tahsilin Durumu ve Ana Meseleleri Hakkındaki Raporun Tetkiki ve Bu Raporun İhtiva Ettiği Esasların Planlanması*” başlığıyla son raporu hazırlamış, rapor genel kurulda kabul edilmiş, diğer raporlarla beraber şura kararları olarak tavsiye niteliğinde Milli Eğitim Bakanlığına iletilmiştir.

Plan Komisyonunun raporunda; ilkokulların sayısının artırılması, eğitmen ve öğretmenlerin yetiştirilmesi için yeni okullar açılması ve mevcut öğretmen okullarının kapasitelerinin artırılması, ilkokulların bina ve ihtiyaçlarının karşılanması için köy gelirlerinden bir miktarının bakanlıkça alınması, öğretmen ve eğitmenlerin maaş ve kanuni haklarının artırılması, ortaöğretimin fiziki kapasitelerinin artırılması, okulların kırtasiye ihtiyaçlarının acilen karşılanması, ortaöğretimin öğretmen ihtiyacının karşılanması için yüksek öğretmen okullarının sayı ve kapasitelerinin artırılması, ortaokul ve liselerin öğrenci sayılarının standart hale getirilmesi önerilmiştir.

Raporun Yükseköğretimle ilgili bölümünde; İstanbul ve Ankara’daki Üniversite ve Yüksekokulların bütçelerinin artırılması, fiziki durumlarının iyileştirilmesi, yeni bir Üniversite ve Yüksekokullar Kanununun Çıkarılması, Ankara’da bir milli kütüphane kurulması, yükseköğretimdeki öğrencilerin barınma ve beslenme ihtiyaçlarının devlet ve belediyeler tarafından alınacak tedbirlerle halledilmesi, üniversitelerde asistan sayısının hem ilmi, hem de mesleki ihtiyaçlara göre artırılması, üniversitelerdeki öğretim üyelerinden devlet kuruluşlarından istifade etmesi, üniversite binalarının yerleşke şeklinde mümkün olduğu kadar bir arada oluşturulması, üniversitelere özerklik verilmesi gibi öneriler yer alır.

Mesleki ve Teknik Öğretim Bölümünde ise; meslek okulları ile ilgili Maarif Vekâletince hazırlanan planın günün şartlarına göre yeniden düzenlenmesi, yeni mesleki okullar ve kurslar açılması, orta ticaret okullarıyla muhtelif liselerin yeniden düzenlenmesi, meslek okullarına öğretmen yetiştiren yüksekokulların şubelerinin artırılması ve Ankara’da Yüksek İktisat Okulu açılması kabul edilmiştir.

Raporun son bölümünde ise bakanlığın görev alanlarının genişlemesi ve ihtiyaçların artması göz önüne alınarak merkez ve taşra teşkilatlarındaki Maarif Müdürleri ve Maarif Teşkilatı Kanunlarının yeniden gözden geçirilerek değişiklikler yapılması istenmiştir. Bu rapora ek olarak Milli Eğitim Bakanlığı ilk ve ortaöğretim inkişaf planı hazırlanmış plan beşer yıllık dönemlerle ilk ve ortaöğretimin personel, öğrenci bütçesinin hedeflerini cetveller halinde belirtilmesini kapsar(MEB,1991). Plan Komisyonunun 43 maddeden ve ekten oluşan raporu genel kurulda oy birliğiyle kabul edilmiştir. Daha sonra I. Milli Eğitim Şurası Bakan Hasan Ali Yücel tarafından yapılan teşekkür konuşmasıyla sona ermiştir(Dinç,1999: 43).

1a – I. Milli Eğitim Şûralarının Uygulamaları ve Sonuçları

I. Milli Eğitim Şurasının aldığı ve bakanlığa tavsiye olarak iletmiş kararlarının uygulamaları ve hayata geçme oranı Hasan Ali Yücelin büyük gayreti ve hükümetle uyumlu çalışması sayesinde yüksek olmuştur. I. Milli Eğitim Şurasının en önemli uygulama alanı ilköğretim olmuştur. Kendinden önceki bakan olan Saffet Arıkan döneminde başlayan “*Köycülük ve Köy Eğitimi*” politikasını hükümetten aldığı politik destekle hızlandırarak devam Bakan Yücel, şûradan aldığı tavsiye kararlarını da arkasına alarak ilk önce ilköğretim alanında çalışmalara başlamıştır. İlköğretimdeki ilk uygulamalar 1940 yılından itibaren köy okullarında üç sınıfın beşe çıkarılması, bununla bağlantılı olarak 3704 sayılı “*Köy Öğretmen Kurslarıyla Köy Okullarının İdaresine Dair Kanun*”un yürürlüğe konması olmuştur.

Bu alanda en önemli uygulama Köy Enstitülerinin kurulmasıdır. Köy Enstitüleri, 17. 04. 1940 tarih ve 3803 Sayılı *Köy Enstitüleri Kanunu*’nun kabulüyle oluşturulmuştur. Aynı kanuna ilave olarak 1942’de çıkan 19. 06. 1942 tarih ve 4274 Sayılı “*Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu*” çıkarılarak teşkilatı genişletilmiştir. Hasan Ali Yücel zamanında 3803 sayılı kanuna dayanılarak tam 20 adet Köy Enstitüsü açılmıştır ve Köy Enstitüleri 1944’te ilk mezunlarını vermiştir. Hükümet Köy Enstitülerine her türlü ekonomik ve siyasi desteği vermiş ve böylece de ilk defa öğretmene eğitimcilik görevinin yanında önderlik görevi verilmiştir(Binbaşoğlu,1993:110–111).

Yüksek öğretimdeki önemli uygulamaların ilki 1940 yılında Yüksek Öğretmen Okuluna ait üç talimatnamenin çıkarılması Yüksek öğretmen okullarında stajların düzenlenmesi, yabancı dil bölümlerini açılmasıdır(Duman,1991: 49 – 50). Hasan Ali Yücel’in bakanlığındaki en önemli ve kendisine ün kazandıran icraatlarından birisi de bakanlığının son aylarında kabul edilen 18.06.1946 tarih 4936 sayılı “*Üniversiteler Kanunu*” dur. Bu kanunla üniversitelere “*Tüzel kişilik ve bilimsel özerklik*” getirilmiştir.(Karamuk,1973:163).

1940’tan sonra Birçok Üniversite ve Fakülte yeni bölümler ve üniteler eklendi. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara Hukuk Fakültesi ve Ankara Fen Fakültesi birleştirilerek 1943’te Ankara Üniversitesi kuruldu. 1948’de Ankara Ziraat Enstitüsü, Ziraat Fakültesi ve Veteriner Fakültesine, Siyasal Bilgiler Yüksekokulu da ad değişikliğiyle Siyasal Bilgiler Fakültesine çevrildi ve 1950 tarihinde Ankara Üniversitesi’ne bağlandı(Karamuk,1973:174). 1940 yılında 20.05.1940 tarih ve 3829 sayılı kanunla Devlet Konservatuvarı kuruldu. Yine şuranın kararı olarak Ankara’da 23.03.1950 tarih ve 5632 sayılı kanunla “ Milli Kültür araştırmalarını mümkün kılmak ve bu maksatla elverişli bütün eserleri ve vesikaları bir araya toplayarak esaslı bir merkez vücuda getirmek...” amacıyla Milli Kütüphane kurulmuştur. Bu gelişmelerden birçoğu Hasan Ali Yücel’in görevden çekilmesinden sonra meydana gelse de onun bu gelişimlerdeki katkısı büyüktür.

Mesleki ve Teknik öğretimde önemli gelişmeler II. Dünya Savaşının getirdiği zaruri ihtiyaçların karşılanması ve harp sanayinin teknik eleman ihtiyacı dolayısıyla teknik okulların artırılması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla önce 22.09.1941 tarih ve 4113 sayılı kanunla Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı kuruldu(Turan,1992: 48). 1942–1943 öğretim yılında Erkek Sanat Okulları Erkek Sanat Enstitüleri haline getirilmiş, 1945–1946 öğretim yılında da ilk Kız Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü açılmıştır(Turan,1992:95). 1942 ve 1950 yılları arasında Mesleki ve Teknik Öğretime ayrılan bütçede de büyük artışlar olmuştur. 1954’te Teknik Öğretim Komisyonunun önerdiği Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu “Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi” adıyla kurulmuştur(Karamuk,1973:147). Hasan Ali Yücelin Bakanlığı döneminde oluşan ihtiyaç ve değişimlerin sonucu olarak Bakanlık Merkez Teşkilatı, 22. 09. 1941 tarih ve 4113 sayılı kanunla önemli oranda yeniden düzenlenmiştir.

Şura genel kurulunda en göze çarpan durum dönemin siyasal atmosferine göre son derece demokratik bir şekilde ve hoşgörü ortamı içinde tartışma ve konuşmaların yapılmasıdır ki günümüzdeki birçok eğitim ve öğretim toplantılarında bile görülmeyen bir durumdur. Raporlara eleştiri ve karşıt konuşmalar rahatça yapılabilmüş, itiraz ve önerilerle hazırlanan raporların içeriklerin ve kararları yönlendirebilmiştir veya değiştirilmiştir. Bunda yine Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in açılış konuşmasındaki eğitim ve öğretim kökenli şûra üyelerini yürekendirici ve telkin edici ifadeler etkili olmuştur;

“... Şimdiye kadar vekilliğimiz her fırsatta ve geniş ölçüde faydalandığı vukuf ve ihtisasınız, bu toplantıda isabetli karar ve tedbirler almaya bizi sevk edeceğinden şüphe etmiyorum. Salahiyet ve isabetle ileri süreceğiniz mütalaaları hürmetle telakki etmeyi vekilliğimiz kendisine en mühim bir vazife bilir. Müzakerelerinizde hiçbir mütalaanızın, irfan ve vicdanınızdan başka hiçbir kayıt ile tahdide tabi olmadığını tebarüz ettirmek isterim. Düşününüz, söyleyiniz, yapalım. Bu imkânın zımnında ki yüksek vazife ve mesuliyeti hepiniz takdir buyurursunuz.

Maarif Şûrası sadece bir formalitenin ifası için toplanmış değildir. Sizden her mesele hakkında vekâletçe alınmış kararların olduğu gibi tasdikini değil; her meseleyi yeniden tetkik ve mütalaa ederek bizi aydınlatmanızı rica ediyorum. Bu hususta bütün teşkilat emrinize, bütün dosya ve vesikalar tetkikinize hazırdır. Hepinize verimli çalışmalar ve bunda muvaffakiyetler dilerim.” (M.E.B., 1991: 20)

2 – Hasan Ali Yücel ve II. Milli Eğitim Şûrası(15 – 21 Şubat 1943)

II. Milli Eğitim Şûrası II. Dünya Savaşının etkilerinin yakından hissedildiği bir dönemde yapılmıştır. Bu yoğun siyasi ortamda I. Milli Eğitim Şûrasının önemli kararları da uygulandığı görülmektedir. II. Dünya Savaşının etkileri özellikle ideolojik anlamda Türkiye’yi etkilemeye başladığı görülür. Eğitimde de bu etkiler “millilik” anlayışından “hümanizm” anlayışına kayması şeklinde ortaya çıkmıştır. Eğitimin temel hedefi olarak da “iyi yurttaş” yetiştirmek olarak değişmeye başladı. Ayrıca Milli Eğitim Şûraları içinde gündemi itibarıyla yalnızca Türk Dili, Türk Tarihi ve Ahlak Eğitimi alanında ilk ve tek şûra olması itibarıyla Eğitim Türk Eğitim Tarihinde ilk olmuştur.

II. Maarif Şûrası bu ortamda Ankara’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 15 -21 Şubat 1943 tarihinde yapılmıştır. Şûranın başkanlığını Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel yapmıştır. II. Maarif Şûrasına 70 asil ve 72 danışman üye olmak üzere 142 üye katılmış ve şûranın temel gündem maddeleri şunlar olmuştur(M.E.B., 1991: 27 -33);

1- Okullarda Ahlak Eğitiminin Geliştirilmesi

2- Bütün Öğretim Kurumlarında Anadili Çalışmaları Verimin Artırılması

3- Türklük Eğitiminde Tarih Öğretiminin Metot ve Vasıtalar Bakımından İncelenmesi

II. Maarif Şûrasının ağırlıklı konusunu kültür ve kültürün milli eğitimde program, ilke ve müfredatlara yansıtılması teşkil etmiştir. Yukarıdaki gündemlere bağlı olarak üç ana komisyon kurulmuş, komisyonlar kendi ihtisas konularını tetkik ederek raporlar hazırlamışlar ve genel kurula sunmuşlardır(Dinç,1999: 47). Şûranın çalışma esasları I. Maarif Şûrasının aynı olmuştur. Şûra gündemlerine göre Anadili Komisyonu, Ahlak Eğitimi Komisyonu ve Tarih Öğretimi olmak üzere üç komisyon oluşturulmuştur.

Şûranın açılışını dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu yapmış ve yaptığı coşkulu konuşmada eğitim ve öğretmenin toplumların hayatındaki önemini vurgulamıştır; “Ey Saraçoğlu, Ben Türk Devletinin Başvekillik mevkiine yükselen bir vatandaşım. Fakat buna rağmen arkamda işlerden en özlediğim sanat hocalıktır. Çünkü hocalık cansız vücutlara ruh veren Tanrı sanatıdır.(M.E.B., 1991: 4)”

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel açılış konuşmasında şûranın konuları hakkında bilgiler verdikten sonra konuşmasının son bölümünde; “...Konu olarak aldığımız şu esaslı mesele memleket gençliğinin ahlakında bir buhran, dil veya tarih davamızda bir sıkıntı tesiriyle düşünülmüş değildir. Salgın hastalıklar bulunmadığı zamanlarda tıp biliminin çalışmaları ne manaya geliyorsa ahlak, dil ve tarih davalarımız üstünde zihin yormamızda ancak bu anlayışla görülmelidir. Şunu cesaretle ve iftiharla söyleyebilirim ki Türk çocukları kendilerini terbiyeye memur edilmiş büyüklerinin acı şikâyetlerini gerektirecek durumda değildirler. Böyle bir hal olsaydı bundan en gür sesle şikâyette bulunup bunu bertaraf etmek için sıkı tedbirler alacak olan ilk vazifeli arkadaşınız ben olurum. İnsanlığın en eski devirlerinden beri insanların, kendilerinden ve birbirlerinden müşteki olmaları daima görüle gelmiş hususlardandır. Bu beğenmeme duygusundan çekinmemeli. Çünkü bu tenkit ruhudur ki insanlığın ilerlemesi sebeplerinden biri olmuştur(M.E.B.,1991:17).” ifadesiyle milli kültürün üç önemli unsurunun eğitime yansıtılması konusunda eksiklikler bulunduğunu özellikle okullarda bu alanlarda daha çok eğilinmesi gereğini vurgulamıştır.

II. Milli Eğitim Şûrasının açılışına başbakanın katılması ve açılış konuşmasını yapması dönemin hükümetinin eğitime verdiği desteği göstermesi açısından önemlidir. 15 Şubat 1943'te başlayan şûranın ikinci oturumunda şûraya gelen kutlamalar ve mesajlar okunmuş, daha sonra komisyon üyelerinin seçimine geçilmiştir. Komisyon üyelerinin seçiminden sonra 16, 17, 18 Şubat 1943 tarihlerinde komisyon çalışmaları yapılmıştır. Komisyon çalışmalarının bitimiyle genel kurul çalışmalarına geçilmiştir. Oluşturulan üç komisyondan Anadili Komisyonu iki tali komisyona ayrılarak çalışmıştır.

19 – 21 Şubat 1943 tarihlerinde genel kurulda komisyon raporlarının üzerinde görüşmeler ve oylamalar yapılmıştır. Genel kurul çalışmalarına önce şûranın çalışma zaptı okunmuş, daha sonra sırasıyla Anadili Öğretimi, Terim İşleri, Ahlak Eğitimi ve Tarih Öğretimi komisyon raporları okunmuştur. Genel kurul çalışmaları sırasında raporlar hakkında görüşler ileri sürülmüş, tenkit ve öneriler yapılmıştır. Üç gün süren genel kurul çalışmaları sonunda raporlar oy çokluğuyla kabul edilmiş ve şûra kararları olarak bakanlığa sunulmuştur(Dinç,1999: 49).

II. Milli Eğitim şûrasının Anadili Komisyonu bütün öğretim kurumlarında ana dili öğretimini geliştirilmesini, Türkçe ve özellikle yazma öğretiminin daha etkin ve verimli hale

getirilmesini, Türkçe de oluşturulan özellikle yeni terimlerin öğretimini ve kullanımının yükseköğretim kurumlarına kadar yaygınlaştırılması talep edilmiştir.

Ahlak komisyonu raporunda ise Türk Ahlakının prensiplerinin belirlenmesi, ilk ve orta öğretimde bu ilkelere yönelik tedbirler alınmasını ve Teknik eğitimde bunun iş ahlakı olarak tatbikini, orta öğretimdeki Toplumbilim ve Ahlak Derslerinin buna uygun yeniden düzenlenmesini, yükseköğretim gençliğin ahlak ilkelerine bağlılığının işlenmesi, öğrencilerin okul dışı davranışlarının da irdelenmesi ve dikkat edilmesini balırtmıştır. Ayrıca komisyon eğitim tarihimize bir ilki temsil eden önerilerin yer aldığı “*Okullarda Ahlak Eğitiminin Geliştirilmesi Şartları ve Vasıtaları*” başlığıyla bir raporunda bakanlığa bildirilmesini istemiştir. Ayrıca psikolojik tedavi merkezleri, okul dışı davranışları düzenlemek için spor ve eğitsel faaliyetlerin geliştirilmesi, *Yurt Bilgisi* dersinin *Yurttaşlık Bilgisi* adına dönüştürülmesi istenmiştir(Dinç,1999: 55 – 56). Özellikle bu önerilerin Bakan Hasan Ali Yücelinde dönemin siyasal ortamına uygun olan bu tekliflere sıcak baktığı ve eğitimde hümanizm anlayışına uygun olduğu dikkate değerdir.

Tarih Öğretimi komisyonu raporunda özellikle tarih öğretiminin içeriklerinin yeterli olmadığına vurgu yapmıştır. Tüm öğretim kademelerindeki tarih kitaplarının içerik ve amaçlar itibariyle yeterli olmadığını ve yeniden yazılmasını istemiş, Tarih öğretiminin alan bilgisine sahip öğretmenler tarafından verilmesinin ve ders araç gereçlerinin temin edilmesinin önemi vurgulanmıştır(Dinç, 1999: 59).

2b- II. Milli Eğitim Şûrasının Uygulamaları

İkinci Milli Eğitim Şûrası, Türk Eğitim Tarihinde eğitim ve öğretimde kültür ve ahlak ilkelerinin uygulanmasıyla ilgili gündemle toplanan, kararlar alan ve kültür ağırlıklı yapılan tek şûra olma özelliği taşımaktadır. Şûranın en önemli uygulaması olarak kamu kurum ve kuruluşlarının yazışmalarda Türk dili ve terimlerinin gramer yapısına ve usulüne uygun olarak yapılmasının resmi olarak istenmesidir. Öğretmen Okulu Talimatnamelerinde Türkçe kullanımı şûradan sonra daha düzgün hale getirilmiş ve öğretmen okullarında Türkçe derslerinin sayısı artırılmıştır(Duman,1991:50).

Şûra kararı olarak ortaöğretime öğretmen yetiştiren Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü'nün öğretim ve tatil zamanları düzenlenmiş, Türkçe - Edebiyat, Tarih ve Coğrafya bölümlerinde son sınıf sömestrinde seminer zorunluluğu getirmiş ve semineri başarılı olamayanlara mezuniyet sınavına girme hakkı verilmeyeceği esası getirilmiştir(Duman,1991:51).

Yine ahlak eğitimiyle ilgili alınan kararlar gereğince *Ahlak Dersleri, Yurttaşlık Bilgisi* derslerine yansıtılmıştır. 1944–1945 öğretim yılında da “*Yurt Bilgisi*” dersi “*Yurttaşlık Bilgisi*” olarak değiştirilmiştir. Ortaöğretimde Filozofi, Sosyoloji ve Ahlak derslerinin müfredatlarda ön plana çıkmıştır. Bir anlamda Türk ahlakının ilkelerinin tespit ve bu ilkelerin eğitim ve öğretimdeki uygulama başlangıcı İkinci Milli Eğitim Şûrası kararlarının alınmasından itibaren başlamıştır denilebilir. 1949 İlköğretim Programı ve 1973 Milli Eğitim Temel Kanunundaki “*Türk Milli Eğitiminin Amaçları*” bölümünde yine şûra kararlarının yansıtıldığı görülmektedir(MEB,1984).

Tarih Eğitimi Komisyonu önerilerinin doğrultusunda 1943 - 1944 eğitim ve öğretim yılında ortaokul 3. sınıfların tarih kitapları yeniden yazılmış, ortaokul 1 ve 2. sınıf kitaplarının

yazımı için müsabaka Talim ve Terbiye Kurulu tarafından yapılmıştır. Ayrıca tarih öğretimine yardımcı araçların ders işlenmesi sırasında kullanılması özellikle ortaöğretimde yaygınlaştırılmıştır.

II. Milli Eğitim Şurasının çalışmaları ve aldığı kararlardan çıkan dikkate değer bir neticede 1940'tan itibaren Milli Eğitim Bakanlığının da benimsemeye ve uygulamaya başladığı eğitim ve öğretimdeki “**Hümanist eğitim**” anlayışına karşı çıkmış olması ve “**Eğitimde millilik**” ilkesine devam edilmesinin istenmesidir(Dinç,1999:62).

Sonuç

Milli Eğitim Bakanlığı cumhuriyetin kuruluşundan itibaren eğitimle ilgili önemli sorunlarla karşılaşmış, bu sorunları çözmek amacıyla kendi kurumu içinde önemli teşkilatlar oluşturmuştur. Bu teşkilatların içinde en önemlilerinden birisi de Milli Eğitimin planlanması, program, müfredat ve periyodik hedeflerin belirlendiği siyasi otoritenin dışında eğitimcilerin katıldığı, fikir ve düşüncelerinin ifade edildiğini Milli Eğitim Bakanlığının danışma organı olan Milli Eğitim Şûrasıdır. 22 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı kanunla hukuki statüsüne kavuşan ve Milli Eğitim Merkez Teşkilatının daimi bir kurumu haline gelen Milli Eğitim Şurası eğitim tarihimizde önemli gelişmelere imza atmıştır. Milli Eğitim Şura toplantılarının başkanı Milli Eğitim Bakanıdır. Milli Eğitim Şûrası kanunda belirtilen konum gereğince bir danışma ve bir planlama kurumu özelliğini taşımaktadır. Komisyonda hazırlanan raporlar ve öneriler genel kurulda onaylanır, reddedilir veya değiştirilir. Onaylanan kararlar Şûra kararı olarak Milli Eğitim Bakanlığına tavsiye mahiyetinde iletilir. Milli Eğitim Bakanlığı alınan kararları uygular ya da hükümete öneri olarak sunar.

Bu açıdan Milli Eğitim Şûrasında alınan kararların uygulamalarının başarısı da tarihsel süreçte incelendiğinde ağırlıklı olarak Milli Eğitim Bakanının gayretine ve hükümetlerin konuya yaklaşımı ve önceliğiyle doğru orantılıdır. Bu açıdan Cumhuriyet Eğitim Tarihinde şu ana kadar 18 kez yapılan Milli Eğitim Şûraların ilk ikisinde Milli Eğitim Bakanı olarak eğitimci kökenli olan Hasan Ali Yücel'in bulunması son derece olumlu sonuçlara yol açmıştır. Ayrıca Hasan Ali Yücelin dönemin hükümetleri ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yle uyumlu çalışması, desteğini alması aynı zamanda eğitim ve öğretim tarihimiz açısından da olumlu sonuçlar vermiştir. Hasan Ali Yücelin uzun süren bakanlık süresi hem şûrada alınan kararların hem de diğer eğitim projelerini hayata geçmesinde etkili olmuştur.

Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanı olarak 8 yıla yakın(7 yıl, 7 ay ve 9 gün) görevde kalmış ve bu özelliğiyle de en uzun süre görevde kalan Milli Eğitim Bakanı unvanıyla önemli yenilikleri yapma imkânı bulmuştur.(Başar,2004:623–629; MEB,1987: 337 – 339) İlk iki Milli Eğitim Şûrası da onun döneminde yapılmış, II. Dünya Savaşı yıllarını da kapsayan bu dönemde C.H.P. ve hükümetten her türlü desteği görmüştür. Hasan Ali Yücel döneminde eğitim anlayışında “Hümanizm”e yaklaşım başlamış, eğitimde “iyi yurttaş” yetiştirilmesine paralel olarak “Toplumsal Eğitim ve Köye Yönelik Eğitim” hareketi hızlandırılmıştır.

C.H.P.'nin eğitim politikası bu dönemde “*eğitim ve öğretimin salt okuma olarak değil, toplumun kalkındırılması, laikliğin yaygınlaştırılması ve kitleye mal edilmesine*” yönelmiştir (Binbaşıoğlu,1993:19). 1937 ve 1950 arasında Milli Eğitimi ve Hükümet programlarının önemli bölümlerini bu konu ve özellikle Köy Enstitüleri konusu meşgul etmiştir(Kantarcıoğlu,1998:36 – 45). C.H.P. Hükümetlerinin 1950 yılına kadar benimseyip

uyguladıkları “*Eğitim ve Öğretimde İlkeli Olma*” anlayışı da Hasan Ali Yücel Dönemindeki uygulamaların başarılı olmasında diğer bir etkidir.

Ayrıca 1950 yılına kadar Milli Eğitim Şuralarının kanunda belirtildiği gibi düzenli olarak 3 yılda bir yapılması da diğer bir göze çarpan olumlu bir unsurdur. Hasan Ali Yücel döneminde yapılan 1939’daki ilk Milli Eğitim Şûrası bir anlamda diğerlerine yapılaş ve şekil olarak öncülük etmiştir. 1946’dan sonra çok partili demokratik yaşama geçiş Milli Eğitime de yansımış, demokratik eğitim, eğitimde birey, çok seslilik kavramları eğitim ve öğretimde de gündeme gelmeye başlamıştır. 1950’ye kadar yapılan dört milli eğitim şurasında alınan kararların uygulama oranı yüksek olmuştur. Bu dönemde görülen diğer bir durum ise alınan kararların uygulama sürelerinin 1950’den sonra alınan şura kararlarına göre daha kısa sürede olmasıdır. Şûra kararları önemli ölçüde eğitim ve öğretime yansımıştır(Dinç,1999:136).

1950’den sonra Demokrat Partisinin iktidara gelmesiyle Eğitim sisteminde anlayış değişikliği başlamıştır. 1950’ye kadar “*İlkeli Eğitim*” politikası 1950’den itibaren “*İsteğe Göre Eğitim*” şeklinde değişikliğe uğramıştır. Milli Eğitim Bakanlığı da bu politikayı uygulamakla görevli bir kurum haline gelmiştir. Bununla birlikte Milli Eğitim uygulamalarına da, siyasi kadrolar sık sık müdahale etmeye başlamışlar ve bu süreç günümüze kadar uzanan bir gelenek haline gelmiştir. Milli Eğitim Şuralarında alınan kararların karar alma ve uygulama süresi çok daha uzun olmaya başlamıştır. Bunda siyasi otoritelerin eğitime yaklaşımları ile Milli Eğitim Bakanlarının etkin olup olamamasının da rolü vardır. Popülist politikaların 1950’den sonra hızlanması eğitim anlayışına ve dolayısıyla Milli Eğitim Şuralarının uygulanmasına da yansımıştır(Dinç,1999:137).

KAYNAKÇA

- BAŞAR, Erdoğan, **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri(1920 – 1960)**, MEB Yayınları, İstanbul, 2004
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**, İstanbul. 1995
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, **Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri(Tarihsel Bir Çerçeve)**, İzmir, 1993
- Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınları, Ankara 1987
- DİNÇ, Sait, **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları(1923 – 1960)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999
- DUMAN, Tayyip, **Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme**, İstanbul, 1991
- KOÇER, Hasan Ali, **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi**, Ankara, 1967
- KANTARCIOĞLU, Selçuk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Ankara, 1988
- KARAMUK, Ziya, **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, İstanbul, 1973
- M.E.B., **İkinci Maarif Şûrası(15 – 21 Şubat 1943), Çalışma Programı Raporlar, Konuşmalar(Tıpkı Basım)**, İstanbul, 1991
- M.E.B., **Birinci Maarif Şûrası (Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikalar), Tıpkı Basım**, İstanbul, 1991
- M.E.B., **Hükümet Programlarında Eğitim**, Ankara, 1990
- M.E.B., **Milli Eğitim Temel Kanunu**, Ankara, 1984
- M.E.B., **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, İstanbul, 1983
- TURAN, Kemal, **Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel**, İstanbul, 1992
- SAKAOĞLU, Necdet, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1992
- SORGUÇ, Bahir, **1920’den 1981’e Milli Eğitim Bakanlığı**, İstanbul, 1982